

EDUCACIÓ MUSICAL

La intel·ligència emocional i l'aprenentatge dels instruments de corda fregada

Aquest article correspon al treball realitzat per l'autor dins el Màster en Pedagogia per a Escoles de Música (2008)

Autor: Jordi Garcia i Salas¹

*Foto*²: Jordi Ribot

INTRODUCCIÓ

Fins ara el sistema educatiu s'ha basat en textos que valoren el quocient intel·lectual (QI), i s'ha dirigit a desenvolupar aquest tipus d'habilitats més intel·lectuals però sense tenir en compte el grau de motivació, alegria, satisfacció, i deixant de banda també qüestions més personals com la fe, l'esperança, l'amor. Però com que sense emocions seria impossible fer cap aprenentatge atès que s'aprèn segons el que vivim, és absurd pensar que el nen es treu les emocions per aprendre.

Totes les emocions són, en essència, programes de reacció automàtica, amb les quals ens ha dotat l'evolució. Aquestes predisposicions biològiques són modelades després per les nostres experiències vitals i per la nostra cultura. Segons el professor Damasio, el nostre "cervell emocional" està tan implicat en el raonament com el "cervell pensant". Així doncs, aquests dos tipus de ment haurien d'actuar en estreta col·laboració, ja que els sentiments són bàsics per al pensament i també el pensament és bàsic per entendre els sentiments.

¹ Vull agrair la col·laboració i bona disposició que han mostrat els professors Laura Àlvarez (Sencelles) i Denis Navarro (Torredembarra). Les seves aportacions han enriquit la meua primera idea. Gràcies.

² D'esquerra a dreta: Agustí Coma (violí), Jordi Garcia (Violí) –autor d'aquest article–, Leticia Aparicio (Violoncel) i Edith A. Saldaña (violoncel), després de la seva interpretació de l'obra *Fuga per a dos violins i dos violoncels sobre la cançó tradicional catalana "L'hereu Riera"* de Marta Orts. Concert de PRODIEMUS (www.prodiemus.com) a la Mostra cultural Giroscopi-2007, realitzat el 9 de novembre a la Sala d'Actes de la Casa de Cultura de la Diputació de Girona.

Howard Gardner, psicòleg de la facultat de pedagogia de Harvard, comenta la necessitat de “desenvolupar la capacitat d’establir contactes amb els sentiments propis, discernir-los i aprofitar aquest coneixement per orientar la nostra conducta”.

Per la seva banda, el professor Joseph Ledoux, del Center for Neural Science de la Universitat de Nova York, va demostrar que quan es rep un impuls de l’exterior, aquest viatja directament al sistema límbic, i que en cas de “perill” es produeix una reacció; al mateix temps el sistema límbic envia la “sensació” rebuda als lòbuls prefrontals que “racionalitzen” l’emoció rebuda i la retornen al sistema límbic. Evidentment, la “reacció raonada” esdevé un xic més tard que la visceral, per la qual cosa en molts casos si el sistema límbic “creu que hi ha perill” reacciona sense esperar, i és llavors quan es produeix un “segrest emocional”. Aquestes connexions entre els lòbuls prefrontals i el sistema límbic no s’haurien de deixar evolucionar a l’atzar. La infància i l’adolescència constitueixen una oportunitat única per assimilar els hàbits emocionals fonamentals que governaran la resta de la nostra vida.

Està demostrat que el poder de les emocions és extraordinari. Només un amor molt poderós ens pot motivar a emprendre accions que, d’una manera més intel·lectual, trobaríem irracionals, fins al punt d’arribar a posar en perill la nostra vida, per exemple per una persona estimada.

Els professors, de la matèria que sigui, saben perfectament que els problemes emocionals dels seus alumnes obstaculitzen el seu desenvolupament.

Ja Aristòtil, filòsof de la antiga Grècia, a *Ética a Nicòmac*, fa una indagació filosòfica sobre la virtut, el caràcter i la felicitat, empenyent-nos a governar intel·ligentment la nostra vida emocional.

Al 1974 el professor Robert Ader (de la facultat de medicina i odontologia de la Universitat de Rochester) va descobrir que el sistema immunològic també és capaç d’aprendre. Hi ha moltes connexions entre el sistema nerviós i el sistema immunològic, això vol dir que hi ha milions de connexions entre la ment racional, el sistema límbic (emocions) i el cos. És, per aquesta raó, que situacions de molt d’estrès, depressió, etc. poden afectar el sistema immunològic pel seu lligam amb el sistema nerviós i arribar a produir migranyes, asma, artritis, úlcers i malalties cardíques.

Als Estats Units d’Amèrica s’han establert programes de desenvolupament emocional com: *Self Science* de Nueva Learning Center, *Social Competence Program* a Augusta Lewis Troup de New Haven. Els resultats a nivell personal han estat molt satisfactoris, i aquests programes d’alfabetització emocional han demostrat que també poden fer que es millorin les puntuacions del rendiment acadèmic i escolar.

El professor Jerome Kagan, psicòleg evolutiu de la universitat de Harvard, ha demostrat com els lòbuls frontals, seu de l'autocontrol emocional, la comprensió emocional i la resposta emocional adequada, es van desenvolupant fins als setze anys més o menys.

Adonar-nos dels propis sentiments en el mateix moment en què apareixen sembla ser la pedra angular del domini emocional. És diferent romandre atrapat per un sentiment o adonar-se que un està sent arrossegat per una emoció. A aquesta mena d'observació personal, Freud l'anomenava "atenció neutra flotant", estar atents al que sentim i vivim sense jutjar-nos ni a nosaltres ni la situació.

També va ser Freud qui va assenyalar que la gran part de la nostra vida emocional és inconscient, així doncs cal esforçar-se per tal de fer conscients les emocions i, d'aquesta manera, poder treballar amb elles.

Així doncs tal i com –segon Goleman- expressa Gardner “cal ampliar els horitzons del nostre sistema educatiu i la nostra noció del que és talent, cal ajudar el nen a trobar la parcel·la en la qual les seves facultats personals pugin aprofitar-se plenament”, i no oblidar les paraules d'Erasme quan deia, ja al segle XVI: “La principal esperança d'una nació descansa en l'adequada educació de la seva infància”.

El sistema educatiu hauria d'estar dirigit per tal que les futures societats estiguin compostes de persones conscients d'elles mateixes.

Els estudis musicals ofereixen un marc idoni per al desenvolupament integral de la persona, és a dir, per al seu desenvolupament intel·lectual, corporal i emocional.

Totes aquestes són raons que m'impulsen a fer una recerca en el meu marc més proper, les escoles de Sencelles i de Torredembarra, per tal d'esbrinar fins a quin punt es tenen en compte els conceptes bàsics de l'alfabetització emocional en el dia d'avui, i d'aquesta manera, en un futur proper, poder confeccionar una programació de violí en la qual els objectius fonamentals siguin els del desenvolupament emocional de l'alumne i, en tot cas, els objectius acadèmics siguin una conclusió del desenvolupament integral de l'alumne.

OBJECTIU

Saber si les competències emocionals que enumera el professor Daniel Goleman es treballen de forma directa, i com objectiu *per se*, en l'ensenyament dels instruments de corda fregada al Taller de violí de Sencelles (Mallorca), i a l'Escola Municipal de Música de Torredembarra.

FINALITAT

Analitza fins a quin grau de profunditat i de quina manera es treballen les habilitats emocionals que el professor Goleman estipula com a bàsiques: autocontrol, entusiasme, perseverança, automotivació, empatia, capacitat d'anàlisi, síntesi, flexibilitat, concentració i posposar les gratificacions.

I, en definitiva, valorar l'encert o no d'incorporar el treball d'aquestes habilitats en el currículum normal de l'aprenentatge del violí.

MARC TEÒRIC

Actualment, no tinc constància que a cap escola o conservatori es treballi seguint el concepte de la intel·ligència emocional que exposa el professor Goleman. Malgrat això, acabo de descobrir un llibre que, pel que sembla, sí que té en compte la teoria de les "intel·ligències múltiples" de Gardner. Segons el meu parer, les teories de Gardner estan, per dir-ho d'una manera propera, molt emparentades amb els conceptes de la intel·ligència emocional que exposa Goleman. Es tracta de *L'apport de la méthode Jacques-Dalcroze à la pratique instrumentale et à l'enseignement du violon*. (Vegeu bibliografia)

METODOLOGIA

Per tal de recollir la informació necessària he confeccionat un petit qüestionari que em servirà al mateix temps com a qüestionari en sí, i també com a guió per a fer una entrevista. En ell enumero les competències emocionals bàsiques que esmenta Goleman acompanyades d'una petita explicació.

Per altra banda, les preguntes que incorporo són suficientment obertes perquè, ja sigui per escrit o per una entrevista directa, els professors de Sencelles i de Torredembarra puguin fer la seva aportació, atès que, un cop finalitzada aquesta recerca m'agradaria mirar d'establir un currículum basat directament en el desenvolupament emocional, fet pel qual, les opinions que em puguin donar (no cal dir-ho) poden ser de gran ajuda.

PAUTES PER DUR A TERME LES ENTREVISTES

Per conduir adequadament les entrevistes previstes per a dur a terme aquest estudi, he dissenyat un guió que, a trets generals, pretén introduir els interlocutors en el tema de la intel·ligència emocional a l'estudi i aprenentatge dels instruments de corda fregada.

Així doncs, davant la persona entrevistada, inicio la conversa de la següent manera:

- Tot seguit t'exposaré una sèrie de conceptes que tenen a veure amb la competència emocional de l'alumne, i seguidament et demanaré que contestis si en el teu treball quotidià els tens en compte a l'hora de preparar les activitats a les teves classes.

Autocontrol - Autoconeixement

Per tal que la persona pugui aprendre de les errades, de les situacions conflictives, per tal que pugui saber on són les seves virtuts i defectes en lloc de veure's arrossegat per estats de l'anomenat segrest emocional (que serien els moments en què les emocions ens bloquegen el raonament), cal que cada persona desenvolupi un mínim d'autoconeixement.

Entusiasme i il·lusió

Només la força de l'amor, el desig o la il·lusió són les que fan possible que decideixis tirar endavant malgrat que davant se't presenti una dificultat molt grossa, i no oblidem que en l'aprenentatge de qualsevol instrument són molts els moments poc gratificants, però que s'han de passar per tal d'adquirir una tècnica que després ens farà gaudir molt de la pràctica de l'instrument i de fer música.

Perseverança- tirar endavant malgrat els contratemps

La perseverança ens farà continuar endavant malgrat un possible fracàs. El camí cap al domini d'un instrument és molt llarg i està ple de moments difícils, i la superació d'aquests moments conforma la base de l'aprenentatge.

Automotivació

En tota tasca, del tipus que sigui, és necessària una recompensa, però cal que aquesta recompensa la cerquem en nosaltres mateixos i no tant en l'acceptació externa; que siguem capaços de sentir que tot allò que anem fent ens omple i ens fa créixer. Cal saber trobar la satisfacció personal.

Empatia

L'ànima de la música és la música de cambra, les activitats de conjunt. Així doncs, l'empatia defineix el grau en què entenem els altres, és a dir, fins a quin punt som capaços de posar-nos a la seva pell i entendre els seus sentiments i les seves sensacions.

Capacitat d'anàlisi i síntesi

Davant de la complexitat tècnica que es requereix per fer música amb un instrument, també es fa necessària la capacitat d'anàlisi per tal de separar una problemàtica gran en altres de més simples, i també la capacitat de síntesi, per tal que un cop resoltes una sèrie de problemàtiques simples, puguem cercar una sola acció que ens faci superar tot el conjunt, perquè encara que siguin problemàtiques petites, moltes de juntes poden representar un mur insuperable.

Flexibilitat

La flexibilitat farà possible que davant una dificultat que en un moment donat trobem insalvable, la posposem sense deixar-nos endur per un fals orgull o un sentiment de derrota. No passa res. Passem a fer una altra cosa i ja hi tornarem quan estiguem més frescos i gens capficats.

Estat de flux- concentració

És obvi que per practicar una activitat com la pràctica instrumental es necessita una dosi molt gran de concentració, i com més gran sigui aquesta, més plaer trobarà l'interpret perquè, entre altres coses, li costarà menys.

Posposar les gratificacions

En l'aprenentatge d'un instrument, moltes vegades s'ha de saber estudiar –avui, demà i demà passat- per tal que el proper mes aconseguieixis fer-ho bé. En una societat com la nostra en la qual cada vegada més el premi sembla que ha de ser immediat i sense esforç, saber inculcar en l'alumne aquesta capacitat de saber esperar serà molt útil i enriquidora per a ell.

Observació

- En el suposat que no treballis aquests punts de manera conscient, ara al llarg de la conversa, trobes que alguna d'aquestes habilitats emocionals les treballas de manera intuïtiva o, fins i tot, perquè són necessàries per a l'aprenentatge de l'instrument? Si és que sí, quines activitats de les que duus a terme creus que responen al treball de les emocions que t'he exposat?
- Creus que seria possible confeccionar una programació de l'instrument partint d'aquests conceptes emocionals i que fos el treball d'aquests conceptes el que ens portés al desenvolupament tècnic de l'instrument? Si és que sí, em podries posar un exemple?

Resum de l'entrevista amb Laura Àlvarez

Taller de violí de Sencelles (Mallorca)

- No havia sentit mai a parlar directament del concepte d'intel·ligència emocional, encara que sempre ha cregut i tingut en compte que l'estat emocional de l'alumne pot condicionar -i molt- el desenvolupament de l'alumne.
- No vol entrar en la vida privada dels alumnes atès que això pot crear malentesos, i creu que segons el problema que es presenti, seria més aviat un psicòleg el qui hauria d'intervenir d'una manera més continua, intensa i especialitzada. En tot cas, resta oberta al fet que un alumne, per iniciativa pròpia, pugui expressar el seu malestar.

Autocontrol - autoconeixement

- Prova de no intervenir en els estats de "segrest emocional" que no vinguin causats per les dificultats que presenta l'aprenentatge del violí.

- Treballa l'autocontrol que es necessita per tocar el violí.
- Demana que els alumnes portin creacions pròpies, i d'aquesta manera anar desenvolupant els seus sentiments.
- Sí que pretén que el que aprenen amb el violí ho puguin aplicar després a la seva vida quotidiana, maneres d'enfocar i resoldre les dificultats, etc.

Entusiasme

- Ho treballa sempre de manera conscient.
- Crea expectatives, per exemple subratllant que els pares vindran a l'audició, els fa tocar peces que puguin tocar per als companys, siguin de l'estil que siguin...
- Fa servir peces que els agradin.
- És molt important.

Perseverança

- També és una actitud que la fa servir conscientment. Per exemple, els seus alumnes sempre fan una peça que està per sobre del seu nivell per treballar la perseverança, i després té xerrades amb els alumnes per tal de treure ferro en el cas que no se n'hagin sortit.

Automotivació

- Troba molt difícil de trobar l'acceptació interna, per això treballa més l'externa.
- Malgrat això prova de cercar-la dient coses del tipus: "aconseguir tocar bé aquesta peça és com ficar un gol a la *champions*"... "és com jugar a la *play* que a vegades no passes a l'altre nivell".... D'aquesta manera busca que l'alumne trobi referències d'autosatisfacció.

Empatia

- No ho fa conscientment, però sempre prova de treballar conjuntament de manera que ningú es rigui dels altres i que tothom s'accepti com és.
- Està absolutament a favor de treballar l'empatia.

Capacitat d'anàlisi i síntesi

- A cada classe sempre prova d'inculcar en l'alumne unes bones pràctiques d'estudi.
- Per exemple, un passatge molt complicat el divideix en dificultats (ritme, notes, canvis de posició) i abans de tocar fa cantar el ritme. També fa fer exercicis de canvis de posició, primer cantant, després *pizzicato* i, finalment, amb l'arc.
- La seva filosofia de treball consisteix en el fet d'anar pujant en dificultat.

Flexibilitat

- No està dintre dels seus objectius posposar les dificultats que siguin necessàries en un moment donat però, en cas de bloqueig, sí que prova de treure importància al fracàs.

Estat de flux - concentració

- No fa exercicis específics estrictament per treballar la concentració, però la troba bàsica per tocar el violí, així que sí que treballa una concentració a la classe.
- De vegades redueix l'espai vital de l'alumne apropant-se al faristol per tal que no es pugui despistar amb altres coses.

Posposar les gratificacions

- No ho treballa conscientment. Si surt, surt, depenent de l'estat d'ànim de l'alumne. De vegades ho ha fet conscientment i s'ha equivocat, és per això que reconeix que necessitaria algun tipus de formació per tal de poder portar a bon terme aquest punt.

Opinions personals

- Una programació de violí només partint de conceptes emocionals la veu difícil de dur a terme. Creu que hauria d'anar junt amb la programació tècnica. Creu que d'altra manera seria una utopia.
- El límit del temps amb què es treballa l'instrument amb cada alumne (una hora setmanal), el veu com un gran condicionant en cas que es presentin problemes.
- L'aprenentatge musical de per sí, ja fa necessari aprendre certs conceptes de desenvolupament emocional.
- Malgrat les dificultats que troba, creu que seria ideal poder arribar a estructurar una programació que tingués en compte aquests conceptes d'intel·ligència emocional.
- Des que li vaig començar a comentar la possibilitat de fer un treball emocional amb els alumnes de violí, ja ha començat a introduir alguns pensaments de cara a la seva programació.
- Saber els conceptes emocionals que es necessiten per a superar les dificultats tècniques seria molt complicat perquè depèn de cada persona. Per tocar el violí es necessiten tots aquests conceptes.
- No seria possible saber per "obres" els conceptes emocionals que es necessiten, però per "cursos" sí que es podria fer, sempre tenint en compte les particularitats de cada persona, la seva edat, dèficits mentals...
- Al currículum d'ensenyaments elementals de la Generalitat de Catalunya s'esmenten conceptes de treball amb el cos, la respiració, el relaxament, l'autocontrol... d'igual manera que altres conceptes de treball amb l'arc, l'afinació... És després, en el procés de concretització, on ja s'obliden per centrar-se només en els aspectes més tècnics.
- Es podria fer pensant en cada curs, dissenyant unitats didàctiques específiques que englobessin el desenvolupament emocional i el desenvolupament tècnic.
- Aquest treball emocional també hauria d'abastar els propis professors perquè -no ho oblidem- els alumnes aprenen, en gran mesura, per hàbits de conducta. És a dir, és absurd demanar a un alumne que no actuï mogut per l'enveja, que sigui solidari, i que

després vegi l'actuació contrària en el mestre. Si fos així perdrien la confiança en el seu professor, a banda de rebre un missatge contradictori.

Resum de l'entrevista amb Denis Navarro (Torredembarra)

Escola Municipal de Música de Torredembarra (Tarragona)

Empatia

- Per a ell és fonamental treballar l'empatia amb l'alumne, és a dir, que s'estableixi una relació basada en la confiança. Aquesta confiança és el fonament sobre el qual després es podran treballar altres habilitats emocionals. Seria com tenir les claus per accedir a altres reptes. En els moments en què un alumne es trobi davant de certes dificultats amb l'instrument, també serà aquesta confiança la que l'ajudarà a tirar endavant amb el ple convenciment que el professor sap el que fa, segur que el vol ajudar i que junts superaran la dificultat.

Autoconeixement

- Treballa amb repertoris molt diferents per tal de trobar i conèixer quins són els sentiments i tendències dels seus alumnes. Treballar amb un repertori que l'alumne se sent especialment identificat farà que aquest estigui més motivat, que guanyi confiança en ell mateix i, segurament, resoldrà millor les dificultats perquè, en agradar-li més, invertirà més temps; també ajudarà l'alumne a desenvolupar els seus sentiments i emocions més profundes. Cal dir que combina repertoris, és a dir, no es limita a fer el que l'alumne vol.

Tranquil·litat

- Quan una dificultat no s'aconsegueix superar, ell és partidari de posposar el problema per més endavant, quan l'alumne tingui el domini tècnic que li permeti afrontar-la amb garanties d'èxit. Quan es troba en aquest punt prova de fer-ho sense que l'alumne se n'adoni, traient-li importància, com si fos la cosa més natural.

Llenguatge musical, naturalitat

- Creu que és molt convenient ser el més clar possible. Per exemple, quan s'ha de corregir una falta d'afinació, enlloc de dir "puja el dit", diu "puja la nota", o "aquesta nota està baixa". Creu que de vegades no som prou conscients del vocabulari que fem servir, i això provoca més dificultats a l'alumne de les que hi ha; ja que, a més a més de desxifrar el codi musical, que ja és prou abstracte, el fem pensar, com en l'exemple anterior en els dits... Cal intentar submergir l'alumne de ple en la música, i el seu vocabulari és un factor important per clarificar o si més no enredar més la troca.
- Igualment que en el cas de la Laura Àlvarez (Sencelles), creu que el tema del treball emocional amb l'instrument és molt interessant. No s'havia plantejat mai de fer una programació tenint en compte de forma directa el desenvolupament de les habilitats emocionals, però com a conseqüència de les converses que hem mantingut, ha començat a plantejar-se la possibilitat d'introduir algun d'aquests conceptes en la seva pràctica docent.

CONCLUSIONS

La recerca que he dut a terme em fa veure que als dos centres on he dirigit el meu treball es fan activitats de desenvolupament emocional, atès que el treball musical gairebé obliga a un cert desenvolupament en aquest camp, però que aquestes activitats no es duen a terme de forma conscient, és a dir, no es fan activitats de desenvolupament emocional amb els alumnes per tal que siguin persones més fortes, satisfetes de sí mateixes, amb un potencial de relació interpersonal alt, perseverants... sinó que més aviat es treballen les competències mínimes per tal que un alumne en concret pugui superar una dificultat a nivell de l'instrument concret.

Per a mi ha estat una recerca molt enriquidora perquè m'ha fet pensar, he après conceptes que desconeixia i m'ha posat en contacte amb una realitat que creia que no existia -fins i tot en mi mateix-, però també crec que el desenvolupament emocional no s'hauria de deixar a l'atzar i, engrescat per la recerca i pels companys que m'han ajudat amb les seves opinions, m'he decidit a confeccionar una programació en la qual tots aquests conceptes de la vida emocional que ara es treballen en funció de les necessitats tècniques de l'instrument i d'altres que simplement no s'arriben a treballar, passin a formar part de la programació quotidiana en l'ensenyament del violí i, d'aquesta manera, l'alumne estigui preparat per superar les dificultats tècniques que es presentin en cada nivell d'una manera natural, és a dir, amb la seguretat que

haurà adquirit la suficient maduresa personal i intel·lectual per fer front a la dificultat concreta, sigui del tipus que sigui. Cal veure l'alumne d'una manera global, és a dir, no exclusivament com un alumne de violí, sinó com a un ésser humà que estudia violí. És precisament la necessària observació de la part més humana dels alumnes la que em fa pensar en la conveniència d'aplicar unitats didàctiques dirigides a proporcionar un desenvolupament emocional òptim en cadascun d'ells, amb el convenciment que l'aspecte més tècnic i tradicional de l'aprenentatge del violí també es veurà reforçat.

BIBLIOGRAFIA

- Ader, R. *Psychoneuroimmunology*. Academic Press. San Diego. 1990 (2a ed.)
- Bieri, A. T. *L'apport de la méthode Jacques-Dalcroze à la pratique instrumentale et à l'enseignement du violon*
- Brice, M. *Pédagogie de tous les possibles, la rythmique Jacques-Dalcroze*. Editions Papillon. 2003
- Dalmasio. *Descarte's Error, Reason and the Human Brain*. 1994. Grosset/Putman. Nova York. 1994
- Gardner. H. *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*, Basic books. Nova York. 1993
- Goleman, D. *Intel·ligència Emocional*. Edicions Kairós, Barcelona. 2000.
- Viloca, L. "Freud i el nen. La psicoanàlisi infantil actual". *Aloma*
A www.raco.cat/index.php/Aloma/article/viewPDFInterstitial/85850/110853
- Kagan J. *Galen's Prophecy: Temperament in Human Nature*. Westview Press. 1997
- Ledoux, J. "Sensory Systems and Emotion". *Integrative Psychiatry*, 4. 1986
- Ledoux, J. "Emotion and the Limbic System Concept". *Concepts in Neuroscience*, 2. 1992